

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що встановлення психологічного контакту між допитуючим та допитуваними особами під час проведення доказової інформації, яка дій має важливе значення для отримання доказової інформації, яка сприяє встановленню об'єктивної істини, вичерпному, всебічному та об'єктивному розслідуванню всіх обставин справи. Безперечно, провідну роль у налагодженні психологічного контакту між учасниками слідчої дії відіграє професійний психолог, який може залучатись до розслідування як спеціаліст або консультант.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України.
2. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства): Монографія. К.: Атіка, 1999.
3. Карнегі Д. Як завоювати друзей і оказати вплив на людей. Як виработати впевненість в себе і впливати на людей, виступати публічно. Як перестати беспокоїтись і начать жить / Пер. с англ. — М.: Тонікал: Цитадель, 1995. - 832 с.
4. Нагаєв В.В. Основы судебно-психологической экспертизы: Учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 333 с.
5. Костицький М.В. Використання спеціальних психологічних знань в радянському кримінальному процесі: Навч. посібник. К.: УМК ВО, 1990. 88 с.
6. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков: Консум, 1999. 157 с.
7. Юридична психологія: Підручник / В.Г. Андросюк, Я.Ю. Кондратьєв, М.В. Костицький та ін.; За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Видавничий дім "Ін Юре", 1999. 352 с.

УДК 159.9

Овсяннікова Я.О., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології, УЦЗУ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МНС

Стаття присвячена особливостям професійно-психологічної підготовки персоналу МНС України. Одним із видів психологічної підготовки є психологічний тренінг, який являється найбільш ефективним серед інших видів.

Ключові слова: психологічна підготовка, психологічний тренінг.

На користь необхідності участі спеціаліста-психолога у допитах свідка, підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого, свідчить ще й те, що тут досвідчений психолог може скоригувати формулювання питань, підказати тактику проведення допиту, з огляду на психологічні особливості допитуваних, допомогти створити неофіційну атмосферу, зняти стан скованості, настороженості, недовіри, подолати негативну позицію, соромливість та ніяковість потерпілих. Тому взаємодія допитуючого та психолога при допитах має важливе значення для встановлення з допитуваним психологічного контакту, без якого встановлення істини у справі неможливе.

Висвітлюючи дане питання, неможливо не приділити увагу, особливостям допиту неповнолітніх. Оскільки, оцінка здатності неповнолітніх давати показання у справі — один із найскладніших видів експертного дослідження. Пояснюється це тим, що увага, сприйняття, пам'ять, мислення, мова неповнолітнього відрізняються не лише кількісними, але і якісними параметрами. Тому з неповнолітніми свідками, потерпілими, підозрюваними та обвинуваченими дуже складно встановити психологічний контакт. Взагалі побутує думка, згідно з якою, необхідно надавати психологічному дослідженню кожного неповнолітнього допитуваного, а також провадити психіатричне освідування, навіть якщо підліток вважається психічно здоровим [4, с. 140].

У кримінально-процесуальному кодексі України передбачена можливість залучення до допиту неповнолітнього як фахівця не лише педагога, а й лікаря, причому закон не вказує, якої спеціалізації має бути цей лікар. В актах офіційного та докринального тлумачення цього законодавчого положення вказується, що участь спеціалістів-медиків має суттєве значення для виявлення особливостей розвитку неповнолітнього, його здатності давати правдиві показання про обставини, які цікавлять слідство; вказується, що якщо законом передбачена можливість залучення лікаря, то це повинен бути спеціаліст з дитячої психіатрії або психології [5, с. 30]. Зрозуміло, що в даній ситуації спеціаліст-психолог сприятиме встановленню психологічного контакту при допиті малолітньої чи неповнолітньої особи, допомагаючи отримати правдиві та об'єктивні дані у справі.

Таким чином, професійний психолог, який залучається до участі у кримінальній справі як консультант або спеціаліст на підставі зібраних у справі даних може дати психологічну характеристику допитуваної особи, допомогти встановити психологічний контакт з нею. Крім того, з огляду на психологічні особливості допитуваної особи консультант чи спеціаліст-психолог допомагають скласти перелік питань для допиту, побудувати тактику самого допиту.

несприятливим обставинам), індивідуальний стиль діяльності, стійкість до впливів, уміння управляти собою.

Основним завданням психологічної підготовки працівників МНС є зменшення кількості нещасних випадків з працівниками під час виконання службових обов'язків шляхом забезпечення психологічної готовності до їх виконання.

Найбільш значимими завданнями професійно-психологічної підготовки персоналу МНС виступають:

- формування психологічної орієнтованості професійного мислення й діяльності співробітників, що забезпечує їхній інтерес і увагу до психологічних аспектів подій, умов і дій;

- формування й розвиток професійно-психологічних умінь і навичок;

- розвиток професійних здібностей і якостей: мислення, спостережливості, пам'яті, спілкування, вольових якостей;

- підвищення професійно-психологічної стійкості, зміцнення самовладання, мужності, стійкості, сміливості, розумній обачності;

- вивчення індивідуально-психологічних особливостей, співробітників яких навчають.

Психологічна підготовка персоналу МНС, яка здійснюється у вигляді лекцій, семінарів, тренувань, практичних занять сприяє частковому усуненню негативних психічних станів працівників. Але особливо ефективними методами запобігання та копіювання цих станів є групові методи роботи з людьми, і одним із таких методів виступає психологічний тренінг.

Заняття з психологічної підготовки мають сприяти розвитку професійно-необхідних якостей відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, адаптації до екстремальних умов навколишнього середовища та стрес-факторів, мають сприяти фізичному загартуванню працівників.

Зміст психологічної підготовки працівників визначається відповідними програмами та тематичними планами, що складаються підрозділами психологічного забезпечення разом з відповідальними за службу підготовку в підрозділах, вищих навчальних закладах, училищі професійної підготовки, навчальному підрозділі, загоні.

Для рішення завдань професійно-психологічної підготовки й успішного проведення занять вирішальне значення мають: вдумливий підбір грамотних і думуючих керівників занять, організація підготовки й забезпечення занять, використання накопиченого в МНС досвіду проведення професійно-психологічної підготовки і його творче перетворення у зв'язку зі специфікою складу груп тих, яких

Постановка проблеми. Професійна діяльність співробітників МНС здійснюється, як правило, у конфліктних і складних умовах, при високій напрузі, нервових і психічних навантаженнях і перевантаженнях, що при невідповідності співробітника до них негативно відбивається на успіху, служить причиною помилок, які мають часом і фатальні наслідки. Тільки завдяки якісно організованій психологічній підготовці окремих фрагментів професіоналізму здатні об'єднатися в цілісну картину професійного світосприймання, самосвідомості, самовідчуття.

Досвід показує, що як би не були добрі підготовлені фахівці МНС у плані тактичної, спеціальної, а також фізичної підготовки, без солідної психологічної підготовки вони ніколи не досягнуть професійної майстерності.

Основною проблемою на сьогоднішній день, як доводять дослідження, є не завжди висока професійно-психологічна підготовка професійної майстерності й діяльності певної частини особового складу МНС.

Виклад основного матеріалу. Психологічна підготовка - це комплекс заходів, спрямованих на формування та підтримку у працівників професійно важливих психологічних і морально-длвових якостей, внутрішнього самоконтролю під час конфліктних ситуацій, комунікативної культури, психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях, позитивної мотивації на дотримання правил особистої безпеки.

У зв'язку з екстремальністю професійної діяльності працівників МНС виникає необхідність запобігання та усунення негативних психічних станів, які частіше за все виникають після виконання ними своїх службових обов'язків.

Психологічна підготовка, яка нерозривно пов'язана із професійною підготовкою, має свій зміст, свою специфіку, без обліку якої не можна успішно вирішувати завдання підготовки особового складу МНС до діяльності в екстремальних умовах. Даний вид підготовки працівників може здійснюватися як у процесі загальної службової підготовки працівників, так і безпосередньо в професійній діяльності.

Психологічна підготовка працівників організується та проводиться згідно з вимогами, визначеними законодавством, та методичними рекомендаціями з психологічної підготовки працівників МНС.

Загальна мета психологічної підготовки співробітників МНС - формування у співробітників особистісної індивідуальності, критерієм якої є здатність виявляти в критичних ситуаціях "наднормативну" (що виходить за рамки інструкцій, в яких конкретно не зазначені дії у даній ситуації) і надситуативну активність (уміння протистояти

навчають, і їхньої діяльності, орієнтування на повне використання рекомендацій психологічної науки.

У рамках службової підготовки необхідно більш звертати увагу на психологічну готовність працівників МНС до виконання своїх професійних обов'язків, розвиток їх професійно-важливих якостей та навичок, на їхнє психічне здоров'я, особливо, після психотравмуючих (екстремальних) ситуацій.

Великий обсяг завдань, що стоять перед службовою підготовкою, можуть бути ефективно реалізовані за допомогою системного використання сучасних психологічних методів. Одним із методів, який може покращити діяльність рятувальників, є використання психотренінгових технологій у системі МНС України.

Психологічні тренінгові заняття підвищують рівень психологічної культури працівників МНС, сприяють осмисленню внутрішніх психічних процесів та станів, навчають методам, прийомам регуляції психічних станів та професійно необхідним методам ефективного спілкування, а також формують психологічну стійкість, навички безпечної поведінки, уміння вирішувати свої психологічні проблеми та управляти конфліктними ситуаціями з урахуванням особливостей несення служби, а саме: при гасінні пожеж, рятуванні людей, наданні допомоги в ліквідації наслідків аварій та катастроф і стихійного лиха.

Але, перш за все, треба визначити, що є безпосередньо соціально - психологічний тренінг, яким вимогам він повинен відповідати.

Сьогодні словом «тренінг» називають настільки різні речі, що зміст цього поняття вилізає, розчиняється. І найчастіше практичні психологи, дотримуючись приклада слабокомпетентних, малоосвічених «колег» вішають ярлик «тренінг» на що завгодно.

Тому, для визначення поняття психологічного тренінгу необхідно виділити істотні його характеристики.

4. По-перше, наявність чітко визначеної мети тренінгу. Проведення психологічного тренінгу повинне допомогти учасникам змінитися самим і змінити їхнє життя в кращу сторону. Таким чином, ціль тренінгу - зміна навичок і вмінь людини (мається на увазі не тільки розвиток і вдосконалення поведінкових навичок, але й навичок самопізнання й саморозвитку), що веде до його розвитку й більш ефективної адаптації.

По-друге, психологічний тренінг має, як правило, групову форму. Іноді намагаються проводити індивідуальні тренінги, але це йде в протиріччя з самою суттю соціально-психологічного тренінгу.

По-третє, дотримання спеціальних правил групової роботи, наприклад, таких як «Тут і тепер», ширість і відкритість, принцип

«Я» і ін. Всі вони покликані регламентувати відносини між учасниками.

По-четверте, специфіка застосовуваних психологічних методів. Особливість тренінгів полягає в тому, що практично всі використовувані методи мають активний характер.

В-п'ятих, певна просторова організація - як правило, коло. Завдяки розташуванню учасників певним чином, здебільшого у виді кола, рівень довіри зростає, внаслідок чого поліпшується й саме спілкування.

В-шостих, тренінги найбільш успішні, коли група згуртована й здатна до конструктивного вирішення виникаючих конфліктів. Для досягнення цього необхідно правильно організувати багатобічні комунікації між учасниками, будуючи відкриті суб'єкт-суб'єктні взаємини.

В-сьомих, міжособистісний зворотний зв'язок. У тренінгу, як правило, використовується зворотній зв'язок, який не оцінюється, тобто таке повідомлення, що відходить від учасників, яке вображає, насамперед, почуття, пережиті людиною при сприйнятті поведінки іншого.

У повсякденному житті далеко не всі люди мають шанс одержати ширий, зворотний зв'язок, який не оцінюється співрозмовником. А в тренінговій групі створюється ситуація, що дозволяє людині почувати різні думки про себе, свою поведінку, свої учинки і вирішити самому, з яким зворотним зв'язком погодитися, а який відкинути.

В-восьмих, поєднання формування навичок і вмінь із розвитком самосвідомості, тобто розвиток особистості шляхом зняття обмежень, заборон, комплексів, звільнення її потенціалу.

В-дев'ятих, спеціально підготовлений ведучий психологічного тренінгу, який володіє певними особистісними й професійними якостями, уміннями, навичками, знаннями.

Перераховані вимоги не вичерпують можливий список специфічних рис тренінгу. Однак їх досить, для розуміння сутності поняття «психологічний тренінг».

Психологічні тренінги також мають свою специфіку розробки й проведення з персоналом МНС. Безпосередньо рятувальники, командири та начальники мають свої специфічні особливості при виконуваних своїх обов'язків у межах професійної діяльності. Тому для кожної з цих категорій потрібні спеціальні тренінгові програми, які відрізняються одна від одної своїми цілями, завданнями, направленистю. Так, для рятувальників фахівцями науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Університету цивільного захисту України розроблений та апробований психологічний тренінг «Виявити та врятувати».

Тренінг «Вийти та врятувати» спрямований, перш за все, на те, щоб сформувати у працівника МНС необхідну мотивацію, психологічну готовність до адекватної оцінки того, що відбувається, в умовах впливу стрес-факторів підвищеної сили, які допоможуть йому самому вийти в екстремальній професійній ситуації, а також врятувати як своїх колег, так і пересічних громадян від шкідливого впливу надзвичайної ситуації, а іноді й від смерті. Також завданнями цього тренінгу є включення глибоких емоційно-позитивних переживань, наприклад, таких, як щастя, довіра, прощення, добро, розуміння; навичка вербального вираження цих станів і прийняття виражень цих станів іншими.

Програма цього тренінгу передбачає розвиток комунікативних якостей рятувальника, підвищення його довіри, підвищення емоційно-вольового рівня, вміння копіювати негативні особистісні стани, більш поглиблене самоусвідомлення тощо. Відповідно до цього програма тренінгу складається з блоків:

- «спілкування» - дуже часто після виконання завдань з ліквідації надзвичайних ситуацій, які пов'язані із загибеллю людей, рятувальники замикаються у собі, обмежують будь-які вербальні контакти. Це вимагає під час проведення тренінгу створити умови, які допоможуть розкриттю цього рятувальника.

- «довіра» - рятувальники виконують свої функціональні обов'язки зазвичай у колективі. Це вимагає від всіх членів цього колективу взаємодовіри, яку треба сформувати, що і відбувається під час тренінгу.

- «емоційно-вольова підготовка» - особовий склад рятувальних підрозділів має бути готовим до роботи за екстремальних умов, при цьому вони не можуть виражати свої емоції під час гасіння пожежі, роботи на висоті тощо.

- «копіювання негативних станів» - дослідження доводять, що виконання рятувальниками своїх повсякденних обов'язків викликає прояви негативних станів, таких як стрес, страх, образи. Це звичайна реакція психіки людини на стрес, якому піддаються рятувальники. Якщо їх не копіювати, то плинність кадрів підрозділів системи МНС значно підвищується.

- «самопізнання й самоствереження» - в даному блоці рятувальники навчаються перш за все самостійно визначати у себе прояви негативних психічних станів, і при їх наявності, вміти їх позбавитися.

Висновки. Таким чином, психологічна готовність у останні з професійними навичками дозволяє особовому складу вміло й швидко виконувати службові завдання, сприяє здійсненню активних,

рішучих і ефективних дій в екстремальних умовах надзвичайної ситуації. Така готовність може бути сформована різними засобами, але використання спеціально розробленого соціально-психологічного тренінгу цей процес формування робить коротшим і ефективнішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вачков И.В. Психология тренинговой работы: Содержательные, организационные и методические аспекты ведения тренинговой работы. - М.: Эксмо, 2007. - 143 с.

2. Миронець С.М. Негативні психічні стани та реакції працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України в умовах надзвичайної ситуації: Дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.09.- Х.: Університет цивільного захисту України, 2007. - 268 с.

3. Тімченко О.В., і ін. Екстремальна психологія: Підручник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка - К.: Тов «Август Грейд», 2007. - 502 с.

УДК 159.38

Паришина Ю.І., ад'юнкта кафедри загальної психології, УЦЗУ

ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА В ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Дана стаття присвячена аналізу проблеми соціальних уявлень про фахівців-психологів. Також розглядається спроба вивчення диференціації ідентичності психолога в залежності від сфери й типу діяльності.

Ключові слова: професіоналізм, теоретик, практик, особистісна оцінка професіонала.

Постановка проблеми. Професійний розвиток особистості практичного психолога являє собою процес формування ансамблю професійно значимих якостей, що виражають цілісну структуру й особливості практичної діяльності психолога. Цей процес самоформування відбувається шляхом переломлення впливу соціального середовища через внутрішні умови розвитку особистості психолога. Усвідомлення професійної ролі, узагальнення своєї професійної діяльності й прогнозування її перспектив, здатність до самоконтролю і самовдосконалення створюють вихідну базу розвитку практичного психолога [1].

Виклад основного матеріалу. Вже в 40-і роки ХХ ст. в зарубіжній психології склалося розуміння того, що вивчення окремих властивостей особистості професіонала недостатньо і дослідник, що